

Якою закривавленою була отара!.. Десятки овець купчилися у відгородженій частині багнистого двору, збившись до купи в такім страху, що з першого разу не можна було відрізнити пораних овець від непораних. Господиня, квітчастий халат якої був також заплямлений кров'ю, тягла барана із середини скупченої отари. Після короткого панічного опору він під руками жінки впав у дивну апатію: його правий бік був роздертий, великий червоний шматок шкіри із шерстю звисав до землі, як промокле лахміття, грудна клітка та м'язові волокна оголилися. Ще семеро овець з отари мали схожі важкі ушкодження – прокушені суглоби, роздерті вуха, глибокі рани.

«Якби Анджей посеред ночі не побіг на пасовище зі смолоскипом (страховинне виття собаки

нараз пробудило зі сну ціле подвір'я), то зараз у траві лежали б самі лише трупи», – мовила господиня. Палаючий смолоскип й Анджеїв крик відігнали вовків. Хижакі zostалися коло трьох смертельно поранених овець. Собаку вони також загризли: той лежав тепер надворі під деревами коло стятих овець. Бідний Бартек. Собаки, сторожі отари, не раз ставали першими жертвами клятих вовків. Минулої осені й зими лише в одній околиці Тісни вони загризли більше, ніж п'ятдесят собак, які намагалися оборонити свої отари.

Вовки. Ми зрештою лише спитали дорогу до Мучного. Одразу за лісовим поселенням Ступосяни туди мала розгалужуватися вузька дорога. Вовки! Ми не висліджували хижих звірів, а шукали слідів людей. Тут, у горах Бецадах, малонаселеному регіоні, прикордонному з Україною, на крайньому південному сході Польщі, лежали зарослі рештки зруйнованих сіл і хутірців. Висока трава та вільхові чагарники ховали в заростях занедбані кладовища й фундаменти спалених ущент церков. Сади, поля, пасовища запустили, здичавіли, а господарчі ліси – знову

перетворилися на праліси. У цих звільнених від людини горах, відрогах лісистих Карпат, тріумфувала тепер багатоманітна дика природа з рисями, лісовими котами, бурими ведмедями, лосями, беркутами, яструбами й зубрами. Зграї карпатських вовків невтомно прочісували покинуту місцевість. Ми були тут, щоби промандрувати цим безлюддям, ми хотіли, принаймні в нашій уяві, прорубати ще раз просіки в лісі, заново збудувати села й відродити з попелу дерев'яні церкви з барвистими іконостасами та дзвіницями, посвяченими немилостивому Богу.

У нашому путівнику всі ці церкви, усі ці села були ще позначені, однак із поміткою *зниклі*.

Церква у Хреві, *зникла*.

Церква у Ступосянах, *зникла*.

Церква у Волосатому, *зникла*.

Лісові поселення – Студене, Суковате, Поташня, Щербанувка, Телешніца Сянна, Творильне, Тискова – усі *зниклі*. Скільки часу мине, поки вслід за рештками фундаментів і всім позostalим прахом, старі назви місцевостей та урочищ також забудуться, зітруться із мап, *зникнуть*?

Господиня, яка хотіла попровадити нас на пасовище, щоби показати нам роздерті трупи овець, не знала жодної назви місцевості нашої запланованої мандрівки. Але вона знала, що люди, які тут колись жили, були українцями. Лемки й бойки, лісоруби та дрібні селяни, як вона і її чоловік, люди, однак, із чужинськими піснями і своєрідними традиціями, яких ледве можна було відрізнити від православних росіян.

Навіть у наших польських путівниках містилася історія про їхнє зникнення: лемків і бойків, українських народностей, які впродовж сторіч жили в Карпатах. Раптом після останньої війни з її зміщенням кордонів, із переселеннями, депортаціями, запеклими партизанськими боями та винищенням євреїв, їм уже не стало місця на своїй батьківщині. Адже в Бескидах і горах Бещадах Друга світова війна тривала довго, набагато довше, ніж на більшості бойових територіях Європи: військові підрозділи української підпільної армії воювали тут ще три роки після перемоги союзників, наскільки непримиренно, настільки

й намарно ведучи боротьбу проти могутнього ворога, комуністичної Польщі. Їхня мета – незалежна Україна – залишатиметься, однак, ще десятиліттями утопією. Як і в кожних воєнних битвах, цивільне населення і цього разу зазнало трагічної поразки. Коли в березні 1947 року польський віцеміністр оборони й герой громадянської війни в Іспанії потрапив у засідку українських партизанів і був застрелений, комуністичне керівництво країни вирішило помститися – усіх приналежних до української громади, без винятку, переселити з їхніх гірських сіл на захід і північ Польщі. Звідти саме вигнали німецьких мешканців.

Цілі села з українським населенням, які здебільшого ніяк не були причетними до партизанської боротьби, узяли в облогу й упродовж кількох годин очистили. До літа 1947 року 140 тисяч населення південних регіонів депортували, а покинуті села – зрівняли із землею. Назва *оперативної групи «Вісла»* стала прихованою назвою етнічної чистки: акція «Вісла».

Ми вирушили до Мучного, орієнтуючись по старій мапі, на якій лемківські й бойківські села виднілися ще з усіма своїми церковцями, млинами, лісовими залізницями й роздоріжжями, однак мала скеровувала нас, очевидно, на зниклу вулицю, тож ми потрапили на польову дорогу й за мить опинилися в болоті перед тією садибою, яку минулої ночі сплюндрували вовки.

Чи зрештою ті, у Варшаві, та й ті, у Пшемислі, запитала господиня, відмиваючи тимчасом біля колодязя на подвір'ї руки від крові, чи ті можновладці, та й чи ми самі уявляли, як це – жити з вовками? Цей постійний страх за худобу, страх за дітей, які годинами пішки долають шлях до школи. Два місяці тому найкращий сторожовий пес стік кров'ю у вовчій пастці одного бракон'єра. А тепер і другий пес, найкращий сторож, а з ним половина отари овець були роздерті вовками. А влада думала зарадити цій нескінченній біді кількома сміховинними дозволами на відстріл вовків. За кожен постріл мисливці мусили просити-молити! Звісно, один чи другий мисливець вдавався під час цього

до заборонених капканів чи пасток. Але й від цього ліси не ставали безпечнішими. Тридцять п'ять застрелених за рік вовків – цього було замало. Геть замало.

Чи вовків у Бещадах коли-небудь лічили? Хто б мав цих bestій іще й лічити? Вони сьогодні – тут, завтра – там, вони були повсюди – у лісах Польщі, а також України та Словаччини, вони не знали кордонів. Але їх мали бути сотні, понад сотні. Добре, що були не лише спаралізовані органи влади й нетямущі захисники тварин, але ще й що був такий чоловік, як Радек Шимчук. Два роки тому він перебрався в їхню місцевість відстрілювати вовків. Радекова хатина стояла неподалік старого гірського перевалу Буковська на кордоні з Україною, однак його можна було зустріти скрізь у Бещадах. Він ніпав повсюди, як вовки, завжди йшов їхнім слідом.

Коли ми прощалися, то зачули, як лаявся чоловік: він намагався багнистою дорогою проштовхати вгору до подвір'я важко навантажений ручний візок. Роздерті вівці змішалися на візку в безформний закривавлений жмут хутра. Згори лежала